

Organizarea și reorganizarea socială a memoriei conflictului din Transnistria

Natalia Cojocaru

Universitatea de Stat din Moldova

Stela Suhan

Universitatea de Stat din Moldova

Pornind de la teoria cadrelor sociale ale memoriei (M. Halbwachs, 1925) și teoria structurării memoriei în funcție de cultură și interese (F.C. Barlett, 1932), în acest articol încercăm să arătăm cum se construiește memoria conflictului declanșat în 1992 în regiunea de Est a Republicii Moldova. Demersul aplicativ vizează faptul că reprezentările sociale ale trecutului constituie structuri ale memoriei colective și se actualizează, se transformă, se construiesc prin intermediul limbajului. Aplicând analiza discursivă am încercat să reperăm cum este utilizat limbajul pentru a construi versiuni ale trecutului și care sunt repertoriile interpretative, patternurile explicative și justificative utilizate pentru organizarea și reorganizarea memoriei conflictului transnistrean.

Introducere

Pe fundalul dezintegrării URSS-ului, un șir de republici sovietice își proclamă suveranitatea. Acest proces s-a soldat cu adoptarea de către Parlamentul Republicii Moldova, la 23 iunie 1990 a Declarației de Suveranitate. Ca răspuns la pașii fermi ai câtorva republici spre obținerea independenței, conducerea URSS-ului (...) aplică tactica stimulării separatismului în republicile „răzvrătite” (Chiroșca, C., *apud* N. Enciu, 1998, 308). La 2 septembrie 1990, la Tiraspol are loc „cel de-al doilea congres extraordinar al deputaților sovietelor de diferite niveluri” din unele localități nistrene, la care este proclamată – o nouă „republică” pe teritoriul Moldovei – Republica Sovietică Socialistă Moldovenească Nistreană în componența URSS (N. Enciu, 1998, 308).

Republica Moldova a apărut ca stat independent la 27 august 1991 în calitate de succesor al Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești (RSSM). RSSM, la rândul său, a fost constituită în 1940, după anexarea de către URSS a Basarabiei (spațiul dintre Prut și Nistru cu denumirea istorică Basarabia).

Teritoriul RSSM (37 mii km²) a fost constituit din Basarabia și o parte din teritoriul fostei Republici Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești (RASSM). Pentru justificarea expansiunii teritoriale și creării statalității „sovietice socialiste moldovenești” statul sovietic a promovat o politică dură de deznaționalizare și de formare a „noului popor”, cel „moldovenesc”. Fenomenul cheie a „moldovenismului sovietic” a fost românofobia, inoculată prin toate mijloacele statului totalitar (deportări, nimicirea fizică a intelectualității, foametea artificială din 1947, „spălarea creierelor” etc.). Trecutul istoric diferit al acestor două părți componente a RSSM, cât și structura etnică diferită a populației au determinat atitudini dominante diametral opuse la procesele politice ce au urmat după 1985.

În condițiile politicii de „perestroika”, inițiate de Mihail Gorbaciov în 1985, în toate fostele republici unionale a devenit posibilă abordarea problemei emancipării naționale a populației autohtone. Aceste două momente (emanciparea națională a populației autohtone și transformarea RSSM într-un stat independent), au provocat o atitudine ostilă în

centrele industriale din zona de est a Republicii Moldova. Starea de spirite dominantă din această regiune și greșelile tinerei democrații din Moldova au fost abil exploatare de către conducerea URSS, iar după 1991 – de Federația Rusă. La agravarea situației au contribuit și trupele fostei Armate a 14-a, ale cărei unități au fost dislocate, după 1945, în orașele din zona de est a Republicii Moldova. Această suprapunere de factori negativi a provocat, în primăvara anului 1992, un conflict armat de proporții dintre puterea constituțională și regimul separatist de la Tiraspol, în urma căruia ultimul a instaurat controlul deplin asupra unei părți ce reprezintă 12 procente din teritoriul Republicii Moldova.

Prin acest articol¹ încercăm să evidențiem cum se organizează și reorganizează memoria conflictului armat din 1992, care sunt repertoriile interpretative, patternurile explicative și justificative utilizate în procesul de construire a reprezentărilor legate de conflictul transnistrean.

Demersul aplicativ pe care-l propunem vizează faptul că, reprezentările sociale ale trecutului constituie structuri ale memoriei colective și „evenimentele conservate în memoria colectivă apar sub forma unor reprezentări sociale“ (A. Neculau, 2001) care se actualizează, se transformă, se construiesc prin intermediul limbajului; limbajul fiind locul unde „oamenii gândesc în comun“ (M. Halbwachs, 1994, 53), constituie „funcția colectivă prin excelență a gândirii“ (*ibid.* 68)

Memorie colectivă și cadrele sociale ale memoriei. Scurte incursiuni teoretice

Conceptul de memorie colectivă. După cum remarcă J. Le Goff (1988, 169), conceptul de memorie colectivă a fost supus unor mari transformări odată cu constituirea științelor sociale și el joacă un rol important în cadrul interdisciplinarității care se instaurează între ele.

În lucrarea *Cadrele sociale ale memoriei* (1925), M. Halbwachs pune bazele sociolo-

giei memoriei și elaborează noțiunea de „memorie colectivă“ care va avea un răsunet neașteptat. Fiind influențat de E. Durkheim, autorul construiește teoria memoriei colective în jurul noțiunii de grup, grupul constituind depozitarul memoriei: „memoria colectivă este memoria unui grup și depinde de ideile și imaginile de care aceste grupuri se interesează mai mult“ (M. Halbwachs, 1994, 140) Astfel, evocăm imagini din trecut în interacțiune cu membrii grupului din care facem parte, pe de altă parte reconstruim trecutul sub influența societății care fixează memoriei anumite repere spațio-temporale.

Lucrarea postumă a lui M. Halbwachs, *Memoria colectivă* (1950), reprezintă o continuitate și, în același timp; prezintă idei contradictorii *Cadrelor sociale ale memoriei*; este o continuitate prin faptul că memoria este considerată reconstrucția trecutului în funcție de condițiile prezentului, doar că în *Cadrelor sociale* este vorba despre o memorie a faptelor, în *Memoria colectivă* despre o memorie a valorilor². Elementele inovative ale lucrării *Memoria colectivă* constituie un progres teoretic în ceea ce privește distincția dintre social și colectiv, astfel, după M. Halbwachs am putea face distincția între memoria individuală, memoria colectivă și memoria societății.

Ideile lui M. Halbwachs au oferit perspective noi în studiul memoriei. În acest context, sunt relevante volumele coordonate de către Pierre Nora, *Les lieux de memoire*, care constituie un proiect de cercetare a istoriei memoriei colective în Franța, pornind de la conceptul de „locuri ale memoriei“ (P. Nora, 1997)³.

O remarcabilă explorare a memoriei constituie lucrarea lui Paul Ricoeur (2002) *Memorie, istorie, uitare*, unde este reflectată problematica dialogului dintre memorie și istoric. Autorul consideră că acest dialog parcurge trei etape: fenomenologia memoriei; epistemologia științelor istorice și hermeneutica-condiției istorice a ființei umane Legătura dintre aceste stadii este realizată

prin intermediul conceptului de reprezentare a trecutului.

Tzvetan Todorov (1999, 2002), filozof și sociolog francez de origine bulgară, analizează funcțiile memoriei sociale în societatea contemporană, în special în societățile postcomuniste. În psihosociologia românească, studii vizând memoria socială au fost realizate de către Septimiu Chelcea (1996, 1998), Adrian Neculau (2001a, 2001b), Ticu Constantinescu (2001) ș.a.⁴

În prezent, în literatură și în investigațiile psihosociologice există două perspective diferite în definirea conceptului de memorie socială: psihologia socială cognitivă, care pune accentul pe individ, preferând sintagma memoriei evenimentelor publice/istorice și psihosociologia europeană care analizează memoria socială ca formă de exprimare a gândirii sociale⁵.

Cum se construiește memoria colectivă

Cadrul teoretic al studiului se fundamentează pe două teorii importante: teoria cadrelor sociale ale memoriei elaborată de către M. Halbwachs și teoria structurării memoriei în funcție de cultură și interese a lui F.C. Bartlett, psihosociolog englez contemporan cu M. Halbwachs.

Teoria cadrelor sociale. Abordarea sociologică a lui M. Halbwachs are la bază conceptul de „cadre sociale”, pe care autorul le numește metaforic „cuiile cu care se fixează amintirile” (1994, XXIII). Cadrele sociale permit de a înțelege în profunzime cum lucrează, cum se organizează și cum se reorganizează memoria socială. Conform teoriei cadrelor sociale memoria nu reprezintă simpla „conservare a trecutului”, ci „reconstituirea” lui, în memorie există „fragmente” și „imagini”, acestea sunt reprezentări colective care se formează în funcție de condițiile prezentului. Nu există diferențe între cadru și amintire, cadrele sociale sunt amintiri; evenimentele vieții provoacă amintiri, dar la rândul lor cadrele generează imagini,

trăiri. „Fenomenologia localizării”⁶ relevă rolul cadrului social în transformarea amintirilor: „de fiecare dată când plasăm o amintire în cadrul ideilor noastre actuale, cadrul transformă amintirea, dar la rândul ei amintirea transformă cadrul (...). Astfel, există un proces de readaptare perpetuă, care ne obligă, cu ocazia fiecărui eveniment, de a reveni la ansamblul de noțiuni elaborate de evenimentele anterioare” (M. Halbwachs, 1994, 135).

Teoria structurării memoriei de către cultură și interese. În raporturile cu istoria și ideologia, structurarea memoriei colective se face în funcție de cultură și interese generale. Frederick C. Bartlett, psihosociolog englez consideră că pierderea informației în timp nu se datorează uitării, ci restructurării de sens a memoriei, iar cultura este cea care, fixând semnificațiile, determină restructurarea memoriei. Reamintirea trecutului este justificativă nu pentru trecut, ci pentru prezent. Amintirile se reorganizează în funcție de interesele actuale ale grupurilor și colectivităților astfel, „prezentul își pune amprenta asupra trecutului în aceeași măsură în care trecutul marchează prezentul” (S. Chelcea, 1996, 114).

Teoriile constructivismului social (Bartlett, 1935; Billing și Edwards, 1994, *apud* Chelcea, 1996) reiterează faptul că memoria nu reprezintă un simplu dispozitiv de informații neutre și că limbajul este decisiv în organizarea și reorganizarea ei. Limbajul modifică forma și conținutul amintirilor, astfel, putem controla construcția memoriei, controlând limbajul, selecția evenimentelor, modul de interpretare și aducere aminte a acestora. În acest context concluzionează că „și amintirile se învață” (S. Chelcea, 1996, 116).

Metodologia cercetării

Prin intermediul *interviurilor semistructurate* am încercat să prefigurăm cum se construiește azi memoria colectivă a conflictului armat din raioanele de est ale Republicii Moldova și

care sunt reprezentările sociale ale acestui conflict. Opțiunea metodologică pentru interviuri se explică prin posibilitatea evidențierii „caracterului trăit al informației, care în prealabil a fost asimilată și subiectivă” (Labov, Fanshel, 1977, *apud* Fr. De Singly ș.a., 1998, 21). Am realizat 15 interviuri semistructurate, administrate individual, cu persoane având vârsta 35-55 ani, martori ai conflictului armat. În urma prelucrării calitative a conținutului interviurilor am elaborat o anchetă cu întrebări deschise, administrată pe un lot de 35 subiecți (20-30 ani). Presupunem anumite diferențe în „amintirea evenimentelor” la subiecții din lotul doi comparativ cu primul lot, deoarece studenții, fiind la vârsta de 10 ani în momentul declanșării conflictului, „cons-truiesc” memoria evenimentelor mai mult după cele povestite sau după cele scrise în presă. Pentru a evidenția cum se construiește memoria colectivă a conflictului prin discursul mediatic s-au analizat articole din peri-oada 1 septembrie – 15 noiembrie 2001 din ziarele „Dnestrovskaja Pravda” și „Pridnestrovie”. Astfel, am delimitat cum memoria acestor evenimente este „construită” prin comunicarea mediatică în interesul liderilor separatiști.

Silverman (1993) menționa că în ceea ce privește analiza calitativă a interviurilor, conținutul celor spuse de subiecți poate fi tratat atât în termeni de afirmații corecte sau nu (*adevăr factual*), cât și ca expresii culturale (*adevăr narativ*). Răspunsurile nu trebuie însă neapărat să le raportăm la *un referențial ontic* (...), ci trebuie considerate în sine ca expresii ale unor reprezentări și practici culturale simbolice ale subiecților (*apud* L. Betea, 2001, 25). Aceste reprezentări sociale ale conflictului armat din 1992, sunt *alimentate* din contextul regimului separatist instaurat la Tiraspol și astfel, individul (grupul) „învață” anumite interpretări și semnificații ale evenimentelor sociale, structurate în interesul liderilor separatiști. Considerăm că pentru subiecții din lotul doi, interpretările și semnificațiile evenimentelor din perioada

conflictului armat parvin, în special, prin intermediul presei scrise, a discursurilor oficiale, a discuțiilor în familie, grupuri etc..

Prin intermediul analizei discursive⁷ a interviurilor am încercat să identificăm care sunt resursele discursive (repertoriile interpretative, conflictele retorice, „locurile comune”, dilemele ideologice) utilizate în discursul populației și presei din stânga Nistrului pentru organizarea și reorganizarea memoriei conflictului transnistrean.

Billing (1997) preciza că: „analiza discursului e mai mult decât respectarea unor proceduri de colectare și categorizare ale unui material discursiv; presupune o modalitate teoretică de înțelegere a naturii discursului și a naturii fenomenelor psihologice” (*apud* Cristian Tileaga, 2002, 112).

Cum se construiește azi memoria colectivă a conflictului transnistrean

Ce-și amintesc subiecții investigați din peri-oada conflictului armat? În funcție de discursurile adoptate de subiecții intervievați am identificat următoarele teme: amenințări, intimidări, presiune; rolul propagandei smirnoviste; psihoza colectivă și responsabilitatea politicianilor pentru declanșarea conflictului.

„Era o stare de război, cea mai adevărată stare de război...”

Eram în anul V, studentă, aveam copilul mic și eram acasă, sunt din satul Caragas, o suburbie a Tiraspolului. Când au început primele împușcături era orele 4 sau 5 după amiază, s-a început atunci o mare învalmașală, la marginea satului stăteau tancurile, era gălăgie mare, urlau câinii, copiii plângeau. Eram într-o stare în care nu știam ce să facem, unde s-o apucăm. După o scurtă perioadă am aflat că a pornit conflictul în martie la Coșnița. Toate aceste lucruri le știam, dar nu le simțisem mai îndeaproape... Noptile le petreceam cu hănițele pregătite, cu actele pregătite, în caz de împușcături nu știam să fugim în beci sau afară. Erau niște zile grele pe care mi le amintesc permanent cu lacrimi.

Soțul meu era plecat la Chișinău, era student și cea mai mare frică era că va fi înrolat în trupele militare și va fi trimis pe linia frontului, aceasta era frica cea mai mare. Timp de două săptămâni nu am știut nimic despre el și nici el despre mine, lui i s-a spus că satul a fost bombardat și nu a mai rămas nimic din acest sat... erau clipe dureroase, chiar acum când mi le amintesc îmi este dureros. Cum era transmisă informația aici: lucra numai postul de radio local Tiraspol, erau transmise noutățile la ora fixă, o voce care te străpungea și permanent se spunea de agresiunea din partea statului Moldova, permanent se vorbea despre operații militare, despre morți, răniți și se făcea, cred, intenționat ca populația să creadă că în conflictul dat este vinovată numai Moldova. Mulți de la noi din sat lucrau în oraș la spital, chiar o vecină povestea că mașini întregi, refrigeratoare aduceau morți, răniți la spital. Când povestea, te apuca groaza... Se auzea și despre cazurile care se petreceau și-n Tiraspol, și-n Bender, la balurile de absolvire (era sfârșitul lunii iunie), între tineri, au fost și omorâți, și violați și multe alte nevoi... Foarte greu îmi aduc aminte de acele timpuri. Și-au pierdut viața mulți oameni și din partea armatei moldovenești, și a așa-numitei armate din Transnistria... Au rămas să fie dușmani multe familii; multe familii chiar s-au destrămat din cauza acestui conflict... *Era o stare de război, cea mai adevărată stare de război...* (profesoară, vorbitoare română, 32 ani)

Amenințări, intimidări, presiune...

Anul 92 a fost un vis rău, deseori visam acele clipe groaznice. Nu puteam să plec nicăieri, am stat la o rudă în Chițcani. La început am luat-o drept glumă, până când am auzit împușcături, bubuituri. Mi-am dat seama că războiul este serios... Țin minte că un soldat, voluntar în armata Transnistriei a venit și mi-a spus să-mi iau copii și să plec, zicându-mi "pe tine și pe copii vor să te omoare". Am avut și convorbiri telefonice unde am fost

amenințată cu cuvinte urâte (profesoară, vorbitoare rusă, 38 ani)

Am simțit presiune mare din partea administrației locale, din partea organizațiilor nonguvernamentale, așa-numitele: "Uniunea moldovenilor", "Veterani de război" etc. Am fost și înjosiți, maltratați... Ni s-au spus că aici se educă viitorii ucigași, viitorii membri ai grupului Ilașcu, Bujor... au ajuns până la aceea ca școala a fost devastată, distrus mobilierul, distruse documentele din cabinetul directorului... (director școală, vorbitor română, 50 ani, Tiraspol)

În memoria colectivă a locuitorilor a rămas urmele psihozei colective creată prin panica susținută de propaganda smirnovistă: vieți pierdute, mașini deschise cu cadavre...

Conflict armat, vieți pierdute mașini deschise cu cadavre, care mergeau prin oraș, în special, unde erau mai mulți oameni, aceasta înrăia populația. Nu era nevoie de nici un fel de propagandă... oameni morți, era ceva strașnic... Orașul era mut, aceasta a acționat cel mai mult, din cadavre s-a făcut propagandă, anume prin mijloace necivilizate, murdare și-au atins ei scopul. Este foarte greu de șters lucrul acesta din memorie... (profesoara, vorbitoare română, 53 ani)

Perioada aceea este bine fixată în memorie, pentru ca tot timpul am fost în Tiraspol. Radioul, televiziunea totul ducea o propagandă împotriva Moldovei, agresori... era o gălăgie extraordinară în oraș, radioul spunea că asupra noastră năvălesc... La 27 mai 1992 am luat școala românească din Tiraspol în primire, cu 2 săptămâni înainte de a se începe conflictul armat de la Nistru. Toate școlile erau evacuate din oraș, am fost nevoit să evacuez și eu copiii, însă la cine mă adresam eram refuzat, mi se spunea: "Nu că nu vreau să vă ajut, dar nu pot, înțelegeți-mă". Mi-a oferit un autocar mic, rectorul Universității din Tiraspol, în care au urcat peste 80 de copii... Mi s-a telefonat de la direcția de învățământ și mi s-a spus că în incinta școlii vor să deschidă lazaret pentru militari, paramilitari. Bine ca n-au deschis pentru că nu

mai exista școala nr. 20 Psihoza care a fost în oraș îmi stă și acum în față... (director școală, 50 ani, vorbitor română):

“Se ducea o mare propagandă împotriva românilor”.

Pentru mediatizarea conflictului transnistrean în presa scrisă din raioanele de est ale Republicii Moldova s-au utilizat un șir de “stratageme comunicaționale” (T.S. Cazacu, 2000, 39) în scopul de a provoca intenționat unele atitudini negative față de Republica Moldova (“pericolul unirii”; imaginea negativă a României, imaginea agresorului (RM) care ne-a atacat, etc.)⁸

Propaganda se întemeia pe un limbaj și un univers mental negativ, structurat pe prezența inamicilor, a dușmanului, conotat “demonic”.

Țin minte că ieșeam în oraș și ne era frică să vorbim în româna, ne temeam să vorbim în limba maternă. Mi-a mai rămas în memorie case dărâmate, satele pustii, oamenii speriați, atunci am simțit fiorul războiului. Se ducea o mare propaganda împotriva românilor (profesoară, vorbitoare română, 38 ani).

Trăiam chiar pe malul Nistrului și se împușca înspre Chițcani... Ziua veneau băieți tineri, vorbeau stăteau la o masă cu oamenii din sat; eram întrebați: “ce fel de români sunteți când toată viața ați fost moldoveni...” Oamenii se certau între ei când se întâlneau la o masă, care sunt contra și care sunt pro; la televizor aici se spunea una, de partea cealaltă altceva (învățătoare, vorbitoare română, 38 ani).

Amintirile conflictului transnistrean se prezintă sub forma unor descrieri: descrierea unor obiecte distruse (“case dărâmate, satele pustii...”; “școala a fost devastată, distrus mobilierul, distruse documentele din cabinetul directorului...”), descrierea unor scene (“țin minte că un soldat, voluntar în armata Transnistriei, a venit și mi-a spus să-mi iau copii și să plec...” etc.), descrierea psihozei colective (“s-a început atunci o mare învalmașală, la marginea satului stăteau tancurile, era gălăgie mare, urlau câinii, copiii

plângeau...” etc.); descrierea unor stări psihoemoționale (“eram într-o stare în care nu știam ce sa facem...”; “cea mai mare frică era că...” etc.); descrierea modului în care era transmisă informația la radiou și televiziune (“radioul spunea că asupra noastră năvălesc...”, “lucra numai postul de radio local Tiraspol, erau transmise noutățile la ora fixă, o voce care te străpungea și permanent se spunea de agresiunea din partea statului Moldova...” etc.). Principalele repere descriptive sunt: timpul (“era orele 4 sau 5 după amiază”, “a pornit conflictul în martie la Coșnița...”, “era sfârșitul lunii iunie” etc); locul (“sunt din satul Caragas, o suburbie a Tiraspolului” etc.); Altul (“chiar o vecină povestea ca...”, “țin minte că un soldat...” etc).

Verbele înșiruie, repetițiile (“stăteau tancurile, era galăgie mare, urlau câinii, copii plângeau...”) și sintagmele scurte (subiect - predicat) creează o gradată de intensitate (amplificare retorică).

Metaforele hiperbolizante: (“orașul era mut”, “o voce care te străpungea”, “te apuca groaza”) prezintă într-o formă dramatică amintirile conflictului. Totodată, metaforele sunt un mijloc de reorganizare a memoriei colective căci „fără metaforă, spune Proust nu există adevărate amintiri (...) metafora este cea care regăsește timpul pierdut” (G. Genette, 1978).

Sintagmele: “erau niște zile grele pe care mi le amintesc permanent cu lacrimi”; “erau clipe dureroase, chiar acum când mi le amintesc simt durere”; “foarte greu îmi aduc aminte de acele timpuri”; “un vis rău, deseori visam acele clipe groaznice”; “perioada aceea este bine fixată în memorie”; “psihoza care a fost în oraș îmi stă și acum în față...” reflectă cât de puternice sunt amintirile conflictului. Acest fapt creează o anumită rezistență față de amintirile traumatizante ale conflictului armat și un mecanism de apărare în fața imaginilor dureroase conservate în memoria colectivă. De asemenea, frazele neterminale demonstrează o rezistență față de amintirile traumatizante ale conflictului.

Amintirile despre conflictul armat sunt însoțite de anumite explicații și justificări privind izbucnirea și menținerea acestui conflict. Care sunt aceste repertorii explicative utilizate în narațiunile de construcție a reprezentărilor conflictului transnistrean? Cine este vinovatul în acest conflict?

În discursul subiecților intervievați "vino-vataii", în mare parte, sunt: conducerea Moldovei, Frontul Popular, "inteleghenția". Se conturează o *retorica a acuzării* care se bazează pe următoarele argumente: se critică greșelile pe care le-a făcut conducerea Republicii Moldova la începutul anilor 90 și care continuă și în prezent; se acuză Republica Moldova de ignoranță față de influența propagandei smirnoviste; este învinuită "inteleghenția" de trădare, de acțiunile nechibzuite:

"Moldova nu atrage atenția la aceste lucruri, sau dacă se face ceva se face foarte puțin în această direcție..."

Conducerea este vinovată, nu poporul simplu. Conducerea Moldovei a greșit prin acele măsuri rapide pe care le-a întreprins după anul 90 și anume: un popor ca să prospere, să se dezvolte ar trebui de ridicat mai întâi nivelul economiei, iar mai apoi de creat condițiile necesare pentru a ridica cultura poporului și mai apoi de a începe cu problemele de limbă, eu cred că greșeala a fost anume aceasta: nu s-a pus pe prim plan economia - s-au început problemele cu limba, Unirea cu România, mă refer la activitatea Frontului Popular și atunci este clar că separatismul se ridică la suprafață - aceasta a fost arma principală cu care s-a înarmat partea stânga a Nistrului, și nu populația din toată regiunea, ci anume centrul, cuibușorul de la Tiraspol... Au fost multe greșeli și ele s-au suprapus; acum pentru a le rezolva este nevoie de timp... Urmăresc acum ce se întâmplă și trag concluzia care este așa-numita "tactica" a ideologiei din partea stânga a Nistrului și a ideologiei din dreapta; în partea stânga se face tot posibilul să fie susținută guvernarea de aici, idei inconștiente sunt insuflate populației și fără să gândească

oamenii fac ceea ce trebuie centrului de aici. Partea Moldovei nu atrage atenția la aceste lucruri, sau dacă se face se face foarte puțin în această direcție.... (profesoare, vorbitoare română, 32 ani)

"Unde-i inteligenția?..."

Unde-i inteligenția? Cea care cândva au ridicat poporul, unii au plecat fie în România, unii în Rusia. Înțeleg că este greu, dar tu ai fost primul care te-ai ridicat pe baricadă, rămâi cu poporul, au ațâțat atunci poporul, dar se putea de făcut mai chibzuit, mai cu înțelepciune, astfel încât să nu împarți societatea în mai multe părți, de la aceasta și s-a început dezmembrarea Moldovei. Țin minte că atunci când au zis că trebuie de învățat limba, la noi la lucru toți învățau și ne întrebau cum se pronunță corect, ziceau să vorbim cu ei în română, dar la un moment dat totul s-a terminat, au aruncat cărțile și de atunci nu se mai învață. Inteligențimea trebuia să fie mai chibzuită, pentru că ea poarta vina, într-un fel de ceea ce s-a întâmplat aici, trebuia de făcut câțiva pași înainte, trebuia de prevăzut (profesor, vorbitor română, 53 ani).

"S-a pornit totul de sus..."

Cred, ca a fost o neînțelegere între cei de sus, avem vecini și bulgari, și moldoveni, și ucraineni și nu am simțit dușmănie între noi, deci s-a pornit totul de sus. Vinovat este în primul rând Smirnov, dar au fost greșeli și din partea Moldovei, s-au făcut unii pași rapizi; totul s-a început de la limba română. Ceea ce este al nostru trebuie să fie al nostru (limba, istoria), da, dar aceasta o înțelegem noi, cu toate că și printre moldoveni sunt oameni care și până acum nu înțeleg lucrul acesta, dar în special pentru populația rusofonă, trebuia treptat de realizat aceste reforme... Mi-aduc aminte cum spunea Druc "noi îi omorăm pe toți, îi vom împroșca cu sămbure de cireșe... Greșeli sunt și până în ziua de azi, unii și-au făcut carieră, au plecat

și oamenii suferă.. Când a venit Voronin la putere, oamenii de aici băteau din palme, pentru că este comunist și va face ceea ce vor ei, anume stat aparte, pentru că oamenii se văd aparte... (profesoară, vorbitoare rusă, 38 ani).

Exprimând opinii și critici asupra modului în care s-a declanșat și menținut acest conflict, persoanele abordează probleme-cheie ale moralei și ideologiei: rolul intelectualilor, interesele politice etc. Astfel de relatări permit de a vedea rolul ideologiei la nivelul simțului comun⁹⁹. Subiectul ideologic nu acceptă trecutul pasiv fără a gândi, a critica. În realitate, sensul comun ideologic furnizează resursele care-i permit de a critica trecutul și de a-l confrunta cu prezentul și viitorul.

Aceste argumente furnizează un cadru pentru observarea mecanismelor de rememorare a imaginilor conflictului transnistrean. În confruntarea cu trecutul subiecții caută adevărul, existând o dialectică continuă între critică și explicare.

Majoritatea celor intervievați au insistat pe câteva aspecte: conflictul putea fi evitat, dar cineva a dorit izbucnirea acestui conflict, acest conflict a fost dirijat de anumite persoane:

“A fost un conflict artificial, dirijat de trei oameni...”

În perioada conflictului am adunat toate numerele ziarului *Бостующий Тирасполь* pare-mi-se doar nr. 20 nu îl am. Aveam de gând sa scriu o carte în care să povestesc ce a fost minciună.

- Ce ați scris în această carte?

- Totul a fost făcut artificial, a fost dirijat și dacă nu erau acei trei oameni (Luchianov de la Moscova, Blohin de la Chișinău, Bilsacov de la Tiraspol), nu era conflict armat și oamenii învățau româna, așa cum au și început. Eu lucram pe atunci la uzina Kirov, totul a început anume de la această uzină, când un deputat a venit cu un ziar în care se vorbea despre situația din Țările Baltice, de la acest ziar s-au făcut diferite lozinci, a pornit propaganda, de la Kirov s-au început revolte

și la Universitate. Am conștientizat pericolul, chiar le-am zis: “ce vreți război?” În Tiraspol erau securiști, care știau psihologia oamenilor și care au insuflat frica în oameni, au creat panica în oraș. (directoare de întreprindere, vorbitoare rusă, 55 ani, Tiraspol)

În ceea ce privește responsabilitatea conflictului, prin această retorică a victimizării și acuzării, în memoria colectivă se conturează un *mit al victimei* (poporul simplu) și un *mit al “trădării politicianilor”*.

Sunt vinovați politicienii, noi, oamenii simpli, doar am suferit. Vinovate sunt niste forțe pe care noi nu le cunoaștem, în toate acestea a fost un scop oarecare. Mulți spun că atunci când au ajuns trupele Moldovei la Nistru, trebuia să vina până în Tiraspol..., dar cine știe, poate era și mai rău (profesoare, vorbitoare de limba română, 38 ani).

Miturile au puterea de a satisface setea de înțelegere imediată: minimalizează cauzele, prezintă situația într-o serie de imagini vii, metaforice și astfel individul descoperă resursele pentru confortul și securitatea lui psihologică (V. Tismaneanu, 1998, 152). Aceste mitologii au tendința de a încuraja autocompătămirea: „noi, *poporul simplu am fost victima unor interese politice (sau a trădării Moldovei)*”, fiind astfel o consolare pentru eul umilit, o reacție la sentimentele generate de fragmentarea, disperarea, confuzia generală care persistă în scena conflictului transnistrean.

Cum se construiește astăzi memoria conflictului prin presa scrisă de la Tiraspol? Principalul mecanism de organizare a memoriei conflictului transnistrean în discursul mediatic constituie relația victimă-agresor - agresiune din partea Moldovei, agresiune continuă. Se identifică următoarele idei principale:

Motivul simbolic al declanșării conflictului – apariția mișcărilor de protest la Tiraspol – este sincronă cu resurgența mișcării de emancipare națională în partea dreaptă a Nistrului:

“la sfârșitul anilor 1990 când în Moldova «s-au aprins» pasiunile restructurării și la

Chișinău a fost arborat steagul românilor naționaliști, în Transnistria a început valul mișcărilor de protest" (Dnestrovskaia Pravda, 29.11.01).

Organizarea de către "agresor" (Republica Moldova) a unor grupuri, acțiuni teroriste "în 1992, ministrul securității, A. Plugur, la Chișinău au fost organizate vreo 12-14 grupuri teroriste, fiecare având câte 20-40 oameni. Aceste grupuri au organizat acte diversioniste în Transnistria și Găgăuzia" (Dnestrovskaia Pravda, 29.11.01):

"terorismul pe timpul lui Snegur a fost ridicat la rangul de politică de stat" (Dnestrovskaia Pravda, 29.11.01)

O nouă invenție: "terorismul moldovenesc" (adaptat în varianta inversată victimă - agresor) este preluată de separatiști care, fideli reflexului totalitar de a atribui adversarilor - păcatele proprii, acuză pe moldoveni de acte teroriste (V. Bârsan, 1993, 130).

"Victima" - regimul de la Tiraspol:

"noi nu am atacat Moldova, nu am răpit și nu am torturat oameni pașnici, după cum făceau așa numiții viteji moldoveni care luptau pentru ordine", menționa Antiufeev, ministrul securității din "rmn" (Dnestrovskaia Pravda, 29.11.01)

A învinui pe alții reprezintă un mod de a justifica motivele agresiunii; „agresorul (liderii separatiști - n.n.) descrie acțiunile sale într-un limbaj pur defensiv, nefiind cătuși de puțin deranjat de contradicția flagrantă dintre această descriere și realitate" (V. Bârsan, 1993, p.8).

Cauza principală a conflictului este considerată "românizarea" Republicii Moldova:

"românizarea Moldovei, dorința acesteia de unire cu România, chiar cu prețul pierderii propriei statalități, a motivat transnistrenii să ia măsuri adecvate pentru apărarea drepturilor și a libertăților" (Dnestrovskaia Pravda, 15.12.01).

"factorul român a fost cauza principală a izbucnirii conflictului dintre RMN și Republica Moldova" (Dnestrovskaia Pravda, 15.12.01).

"în timpul agresiunii din partea armatei moldovenești împotriva Transnistriei s-au folosit arme românești, ofițerii armatei române împreună cu "colegii" lor moldoveni s-au aflat la conducerea grupurilor de voluntari, în rândul cărora de asemenea erau și români (Dnestrovskaia Pravda, 15.12.01).

Agresiunea continuă și astăzi, dar într-o nouă formă - războiul economic, declarat de actualul președinte al Republicii Moldova, V. Voronin.

"Dacă la începutul anilor 90, președintele Snegur a organizat conflictul armat în care au murit mii de oameni, actualul președinte Voronin a declarat Transnistriei un război economic. Cu bine aceasta nu se va termina" (Dnestrovskaia Pravda, 23.11.01).

Relația inversată dintre victimă și agresor reprezintă o constantă a propagandei sovietice (V. Bârsan, 1993, 79). Acest mijloc propagandistic este evident și prin analiza presei scrise. Metoda învinuirii altora este veche, dar continuă să se mențină actuală.

Apelul la memoria colectivă a conflictului transnistrean se face în discursul mediatic și prin metafore ("s-au aprins pasiunile restructurării"; "valul mișcărilor de protest" etc), metaforele constituind niște cadre ale memoriei, în același timp, sunt utilizate pentru a influența, a convinge, mai puțin de a descrie realitatea conflictului. O imagine sau informație structurată într-un anumit fel «construiește» o anumită percepție a evenimentelor în memoria colectivă, respectiv, anumite cuvinte asociate evenimentelor creează atitudini negative sau pozitive.

Prin intermediul discursului mediatic se conturează *reprezentarea unei* "lupte sfinte împotriva genocidului naționaliștilor moldoveni" (Dnestrovskaia Pravda, 2.10.01). Această reprezentare poate fi reperată și în conținutul anchetelor: "A fost un război pentru adevăr, dreptate și independență".

- Oamenii își apărau casele de invazia nelegală a Frontului Popular (20 ani, Tighina, student, vorbitor rusă);

- atacul moldovenilor și a românilor asupra noastră, noi am dus un război de

apărare (20 ani, student, Parcani, vorbitor română);

– locuitorii malului stâng nu au dorit să se unescă cu România (20 ani, Tighina, studenta, vorbitor română);

– au fost distruse orașe și au murit mulți oameni s-a manifestat un sadism al ocupanților români și moldoveni, neîntâlnit nici în timpul Marelui Război pentru Apărarea Patriei (al II-lea război mondial n.n) (20 ani, Tighina, vorbitor rusă, student);

– poporul transnistrean și-a apărât independența. Politicienii din Moldova și FP, împărțind poporul care era unit după criteriul lingvistic a provocat poporul Transnistriei să-și aperse drepturile. După povestirile martorilor aceasta a fost îngrozitor. (20 ani, studentă, vorbitoare de română);

– Sintagmele: “*invazia nelegală a Frontului Popular*”; “*atacul moldovenilor și a românilor*”; “*un sadism al ocupanților români și moldoveni*” relevă că în memoria studenților predomină imaginea agresorului (RM) conturată prin discursul mediatic. Astfel, considerăm că în narațiunile tinerilor memoria conflictului transnistrean se construiește în special, prin discursul mediatic.

Acest “*război de apărare a independenței*” a generat un amestec de sentimente de respect și mândrie pentru republică, atașament și apartenență la grup.

Moldova ea a dorit să ne înăbușe să ne facă să îngenunchem, dar nu putem fi atât de ușor de învins, noi dorim să fim respectați, să fie respectat poporul nostru, părerea noastră (20 ani, Tighina, vorbitor rusă, student).

Am simțit frică că vom fi nevoiți să ne supunem Moldovei, dar acum simt o mândrie pentru poporul și republica mea, patriotismul și dragostea pentru orașul natal, dorința de a-și apăra interesele și de a nu se supune Moldovei a provocat poporul transnistrean la luptă (20 ani, Tighina, studentă, vorbitoare română).

Unii subiecți consideră că responsabili de declanșarea conflictului sunt ambele părți: conducerea Republicii Moldova și regimul de la Tiraspol.

Aceasta a fost în 1992. Moldova a atacat orașul Bender (Tighina n. n.) au luptat o lună sau două dar cine a atacat cu adevărat nu cred că vom afla vreodată. Nu cred că vom putea afla vreodată cine e vinovat, chiar dacă Moldova a atacat prima, nu cred că nu a fost o provocare și din partea Transnistriei. (20 ani, Tiraspol, student, vorbitor rusă) atât din partea Moldovei cât și a Transnistriei au fost niște acțiuni negândite, legea despre limbă a fost un act irațional, anticonstituțional și discriminatoriu (20 ani, Tiraspol, studentă, vorbitoare română).

În narațiunile persoanelor intervievate apariția conflictului este asociată cu evenimentele din perioada proclamării limbii române ca limbă de stat și introducerea grafiei latine.

“*Predomină frica de Unire cu România, frica de a nu putea studia, vorbi în limba rusă*”. Este dureros, ca eu m-am născut și am trăit în Moldova, cunoscând limba moldovenească (română n.n.) și brusc ni se spune că suntem români și vorbim limbă română. Dacă era limba rusă a doua limba de stat, acest conflict putea fi evitat (profesoare, vorbitoare rusă, 55 ani).

Încărcătura emoțională legată de amintirile despre conflict conturează și o neîncredere în eforturile de soluționare ale acestui conflict:

“*nu văd soluționarea conflictului*” deoarec sunt implicate forțe din exterior, ce susțin regimul de la Tiraspol, ar trebui să se implice mai mult Europa. Nu cred că va fi soluționată această problemă, istoria nu cunoaște exemple ca cineva să capete putere și s-o întoarcă pe degeaba, puterea nu se dă, puterea este un drog cu mult mai puternic decât toate celelalte droguri. E greu, eu nu văd soluționarea. Ar fi bine ca și Europa să fie interesată de soarta acestui popor, pentru ca suntem ca un “*cuțit*” în lumea slavă. (profesor, vorbitor română, 53 ani).

Nu știu cine e vinovat și Moldova și Transnistria au interesele lor, în spatele la toate acestea sunt și interesele altor state (28 ani, student, Tighina, vorbitor rusă).

“mult depinde de Moscova...”

Mult depinde de Moscova, dacă va dori aceasta soluționare. Aici s-au format niște clanuri mafioate puternice, și nu sunt cointeresați ca această problemă să fie soluționată. Oricum, ultimul cuvânt este al Moscovei... (directoare întreprindere, vorbitoare rusă, 55 ani).

În acest conflict nici Moldova, nici RMN nu vor ajunge la un consens fără Rusia, sau Rusia definitiv se va dezice de Transnistria sau o va primi în componența sa sau îi va recunoaște independența, adică totul depinde de Rusia (20 ani, Tighina, student, vorbitor rusă)

Eforturile puterii de la Chișinău au fost lipsite de succes: *“Snegur a încercat să facă ceva... am crezut că Lucinschi va rezolva ceva..., Voronin nu înțelege ce vrea să facă”*

Mircea Snegur a încercat sincer să facă ceva, cum se “zbătea omul cela”, am fost când el a luat cuvântul..., I-a fost greu, mai greu decât la toți, dar nu a reușit să rezolve, era un haos. Am crezut ca Lucinschi va rezolva ceva, având oameni la Moscova, dar nu a făcut absolut nimic. Snegur a fost mai mult pentru Moldova. Voronin, nu înțeleg ce vrea sa facă... nu este unire si nu vad soluționarea. Moldova mai are si probleme, de ex. Cu bătrânii, probleme economice, dar aici anume cu aceasta in mare parte se manipulează, se spune: “vreți sărăcie ca acolo.” Oamenii de aici au salariu la timp, li se ofera o mica siguranța si se tem sa n-o piardă si pe aceasta... (învățătoare, vorbitor română, 38 ani).

“Și Smirnov este o marionetă...”

Nu văd soluționarea, deoarece există niște forțe, forțe din exterior care susțin politica de la Tiraspol. Nu știu care sunt aceste forțe, dar cred că și Smirnov este o marionetă (profesoare, vorbitor română, 38 ani).

Cred, că, cât timp va fi acest regim nu prea are rost sa ne facem iluzii... sunt și forțe din exterior care susțin acest regim Doar prin implicarea unor forțe pacifiste, internaționale se poate de rezolvat ceva. De fapt, toți încearcă să profite din acest conflict...

(director școală, vorbitor română, 50 ani)

Care ar fi posibilele soluții în opinia celor investigați:

“conducerea Moldovei să demonstreze că nu este întemeiată frica de unire cu România”

Prin tratative, trebuie să fim împreună... Conducerea din Moldova trebuie să demonstreze că nu este întemeiată frica de unire cu România și situația economică din Moldova să însufle o încredere în viitor... (profesoar, vorbitor română, 41 ani).

Moldova trebuia să procedeze ceea ce a făcut Cehia în 1968, ceea ce-au făcut Tarile Baltice, și anume nesupunere civică... Nu putem să spunem că moldovenii au fost pentru RM, ucrainenii pentru altceva, eu, sunt bulgar și sunt pentru Moldova, pentru limbă, istorie... (director școală, vorbitor română, 50 ani).

“Introducerea limbii ruse ca limbă de stat”

Un prim pas ar fi introducerea limbii ruse ca limba de stat, ceea ce încearcă să facă Voronin. Eu doresc ca Moldova să fie întregită ca în timpul sovietic. Dar Smirnov nu va ceda, nu va dori să dea puterea din mânele lui. Circulă zvonuri și la Tiraspol, și la Chișinău, că Smirnov a fost chemat de către Voronin (s-au întâlnit sau au vorbit la telefon, nu știu) și că Voronin i-a zis lui Smirnov: “eu vă aștept în birou cu cererea la acel post pe care doriți”, iar Smirnov a refuzat... (profesoar, vorbitor rusă, 55 ani).

Declanșarea conflictului a generat o confuzie și o neînțelegere care persistă. Trecutul, amintirile despre conflictul armat din 1992, se prezintă ca o mixtură de emoții negative, în care se amestecă frica, disperarea, ura, durerea, tristețea, neliniștea, produs colorat de situația prezentă prin neîncrederea în ziua de mâine, trădare, indeterminare, mândrie. Datorită fricii *“majoritatea îmbracă haina eu ca și ceilalți”*. Din dorința de a-și apăra situația, viitorul personal și al celor apropiați, individul se refugiază într-un conformism de suprafață, se dedublează. Încărcătura emoțională legată de amintirile despre conflict conturează și o neîncredere în eforturile de soluționare a acestui conflict.

Concluzii

Amintirile despre conflictul din 1992 se prezintă ca o mixtură de emoții negative, în care se amestecă frica, disperarea, ura, durerea, tristețea, neliniștea, produs colorat de situația prezentă prin neîncrederea în ziua de mâine, trădare, indeterminare, mândrie. Indivizii folosesc limbajul, procedurile retorice pentru a construi versiuni ale trecutului, ale declanșării și menținerii conflictului transnistrean. Amintirile despre conflictul sunt însoțite și de anumite explicații și justificări privind izbucnirea și menținerea acestui conflict. Exprimând opinii și critici asupra modului în care s-a declanșat și menținut acest conflict, persoanele abordează probleme-cheie ale moralei și ideologiei: rolul intelectualilor, interesele politice etc. În realitate, sensul comun ideologic furnizează resursele care-i permit de a critica trecutul și de a-l confrunta cu prezentul și viitorul. Aceste argumente furnizează un cadru pentru a observa mecanismele de rememorare a imaginilor conflictului transnistrean.

În discursul persoanelor intervievate se conturează o *retorică a acuzării*: "vinovații", în mare parte, sunt: conducerea Moldovei,

Frontul Popular, "inteleghenția". Prin această retorică a acuzării în memoria colectivă se conturează un *mit al victimei* (poporul simplu) și un *mit al "trădării politicianilor"*. Aceste mitologii au tendința de a încuraja autocompatimirea: „*noi, poporul simplu am fost victima unor interese politice (sau a trădării Moldovei)*”, fiind astfel o consolare pentru eul umilit, o reacție la sentimentele generate de fragmentarea, disperarea și confuzia care persistă în scena conflictului transnistrean.

Principalul mecanism de organizare a memoriei conflictului transnistrean în discursul mediatic constituie relația victimă-agresor - agresiune din partea Moldovei, agresiune care continuă. Imaginea agresorului (RM) predomină și în narațiunile tinerilor deoarece interpretările și semnificațiile evenimentelor din perioada conflictului armat parvin, în special, din discursul mediatic. Apelul la memoria colectivă a conflictului transnistrean se face în discursul mediatic și prin metafore; metaforele fiind utilizate pentru a influența, a convinge, spre deosebire de discursul martorilor conflictului care utilizează metaforele pentru a descrie realitatea conflictului.

NOTE

¹ Acest articol reprezintă o parte din studiul "Memorie colectivă și construcții identitare în Transnistria". Detalii despre metodologia și demersul cercetării pot fi găsite www.ipp.md/publications. Aducem mulțumiri Institutului de Politici Publice (IPP) pentru sprijinul financiar acordat, dlui Oazu Nantoi (Director de Programe la IPP), dlui Adrian Neculau (Universitatea "A. I. Cuza", Iași), dlui Septimiu Chelcea (Universitatea din București) pentru observațiile și comentariile care ne-au fost de un real folos, cât și persoanelor intervievate pentru colaborare, bunăvoință și sinceritate.

² În postfață la ediția critică a lucrării *La memoire collective*, Gérard Namer evidenziază contradicția și continuitatea între *Cadrelle sociale ale memoriei* și *Memoria Colectiva*.

³ Loc al memoriei este locul unde memoria se cristalizează și se refugiază, unde conștiința rupturii de trecut se confundă cu sentimentul unei memorii fragmentate, unde sentimentul continuității devine rezidual, *unde memoria lucrează*.

⁴ Septimiu Chelcea analizează rolul pe care-l are distrugerea vechilor cadre ale memoriei (monumente, nume de strazi, muzee) și impunerea altora în reorganizarea memoriei sociale după evenimentele din 1989, de asemenea, evidențiază relația dintre memorie colectivă și construcții identitare. Adrian Neculau cercetează rolul contextului social-ideologic în formarea memoriei sociale. Ticu Constantin realizează un șir de studii în ceea ce privește percepția evenimentelor și personalităților publice, istorice de către populația românească.

⁵ Această perspectivă pornește de la concepția sociologică a lui Maurice Halbwachs, care în încheierea cărții *Les cadres sociaux de la mémoire*, scrie că “gândirea socială este esențialmente o memorie”.

⁶ “Fenomenologia localizării” desemnează conceptul atribuit de către Gérard Namer procesului de localizare a amintirilor, descris de către Halbwachs vezi postfață *Les Cadres sociaux de la mémoire*, p. 330

⁷ Pentru analiza discursului utilizăm perspectiva psihologiei sociale discursive, conform căreia indivizii își construiesc propria realitate prin intermediul descrierilor pe care le folosesc, pe de altă parte, aceste descrieri și relații sunt ele însele construite (în vorbire, în anumite texte) din cuvinte, metafore și alte resurse discursive. Conceptele cheie cu care operează psihologia socială discursivă constituie: practici și resurse discursive (sisteme de categorii, caractere narative și repertorii interpretative), “conflicte retorice” și “dileme ideologice” (M. Billig), “locuri comune” (anumite fraze, maxime, clișee, comune unei anumite comunități). Pentru o introducere în psihologia discursivă vezi articolul lui Cristian Tileaga, “Analiza discursului și studiul atitudinilor: o introducere în psihologia discursivă”, în revista de *Psihologie Socială*, Polirom, Iași, 2002, nr.10

⁸ Felul cum a fost mediatizat conflictul în presa scrisă din stanga Nistrului vezi N.Cojocaru, S.Suhan, *Memorie colectivă și construcții identitare în câmpul social al Transnistriei*, www.ipp.md/publications

⁹ Sensul comun, după M. Billig, prezintă caracteristicile unor dileme, de cele mai dese ori ideologice. Astfel, autorul propune un studiu aprofundat al “dilemelor ideologice” cu care ne confruntăm zi de zi și care reflectă o realitate socială (probleme societale legate de autoritate, legitimizare și structura socială). Vezi Michael Billig *Rhétorique et idéologie*, în M. Meyer și Al. Lempereur, *Figures et conflits rhétoriques*, Editions de L’Université de Bruxelles, 1990 și C.Tileaga, “Analiza discursului și studiul atitudinilor: o introducere în psihologia discursivă”.

Bibliografie

- Betea, Lavinia. (2001). *Psihologie politică*. Iași: Editura Polirom.
- Billig, Michael. (1990). *Rhétorique et idéologie*. În M. Meyer și A. Lempereur. *Figures et conflits rhétoriques* (pp. 209-225). Bruxelles: Editura Universității din Bruxelles.
- Bîrsan, Victor. (1993). *Masacrul inocenților. Războiul din Moldova din 1 martie – 29 iulie 1992*. București: Editura Fundației Culturale Române.
- Bourhis, R. Y., Gagnon, A., Moise, L.C. [1994](1997). Discriminare și relații intergrupuri. În R. Y.Bourhis, J.-F. Leyens (coord.). *Stereotipuri discriminare și relații intergrupuri* (pp. 124-155). Iași: Polirom.
- Chelcea, Septimiu. (1996). Memoria socială: organizarea și reorganizarea ei. În Neculau (coord.). *Psihologia socială. Aspecte contemporane* (pp.109-119). Iași: Editura Polirom.
- Chelcea, Septimiu. (1998). Memorie și identitate, constructe sociale. În S. Chelcea (coord.) *Memorie socială și identitate națională* (pp. 5-22). București: Editura INI.
- Constantin, Ticu. (2001). Amintirile marcante versus amintirile comune: o nouă viziune taxonomică. *Psihologia socială*, 8.
- De Singly, Fr., Blanchet, Al. Gotman, A. și Kaufmann, J.-Cl. (1998). *Ancheta și metodele ei: chestionarul, interviul de producere a datelor, interviul comprehensiv*. Iași: Editura Polirom.
- Enciu, Nicolae, și Pavelescu, Ioan. (1998). Un miracol istoric: renașterea românismului în Basarabia, în Ioan. Scurtu (coord.). *Istoria Basarabiei. De la începuturi până în prezent* (pp. 288-308). București: Editura Semne.
- Halbwachs, Maurice. [1925] (1994). *Les cadres sociaux de la mémoire* (ediția revizuită de Gerard Namer). Paris: Albin Michel.
- Halbwachs, Maurice [1950] (1997). *La mémoire collective* (ediția critică realizată de Gérard Namer), Paris: Albin Michel.
- Le Goff, Jacques. (1988). *Histoire et mémoire*. Paris: Gallimard.
- Neculau, Adrian. (2001a). Cum se construiește azi memoria socială. *Psihologie Sociala*, nr. 7
- Neculau, Adrian. (2001b). *Memoria pierdută. Eseuri de psihosociologia schimbării*. Iași: Editura Polirom.
- Nora, Pierre. (1997). Entre mémoire et histoire. La problématique des lieux. În Nora, Pierre (coord.). *Les lieux de la mémoire* (vol. 1, pp. 23-43). Paris: Gallimard.
- Ricoeur, Paul. [2000](2002). *Memoria, Istoria, Uitarea*. Timișoara: Editura Amarcord.
- Sereborean, Oleg. (2001). *Politosfera*, Chișinău: Editura Cartier.
- Slama-Cazacu, Tatiana. (2000). *Stratageme comunicaționale și manipularea*. Iași: Editura Polirom.
- Tileaga, Cristian. (2002). Analiza discursului și studiul atitudinilor. O introducere în psihologia discursivă. *Psihologie socială*, 10.

Tismăneanu, Vladimir. (1998). *Fantasmale salvării*. Iași: Editura Polirom.

Todorov, Tzvetan. [1995](1999). *Abuzurile memoriei*. Timișoara: Editura Amarcord.

Todorov Tzvetan. [2000] (2002). *Memoria răului, ispita binelui. O analiză a secolului*. București: Editura Curtea Veche.

*** septembrie - noiembrie 2001.

*** septembrie - noiembrie, 2001.

Abstract

A partir de la théorie des cadres sociaux de la mémoire (M. Halbwachs, 1925) et de la théorie de la structuration de mémoire par culture et intérêts (F.C.Barlett, 1932) dans cette article on met en évidence la façon dont la mémoire du conflit déclenché en 1992 dans la région d'est de la République de Moldavie s'organise et se réorganise. On pris comme point de départ le fait que les représentations sociales du passé sont les structures de la mémoire collective et elles s'actualisent, se transforment, se construisent par le langage. Par l'analyse discursive (des interviews et de la presse écrite) nous avons identifié les ressources linguistiques utilisées pour la restructuration de la mémoire collective et nous avons illustré comment les individus utilisent le langage pour reconstruire les représentations du passé.